

DEMOKRASİDE XX. nci ASIRDA MEYDANA
GELEN DEĞİŞMELER (*)

Em. Prof. H. HERRFAHRDT

Çeviren : Doç. Dr. N. AYİTER

Türkiyenin istikbali bakımından da büyük önemi haiz olabilecek bir mesele hakkında sizlerle konuşabilmek fırsatını bulmak beni çok memnun etmiştir. Fakat ben bu meseleyi muhtelif memleketlerin devlet nizamlarıyla mukayese etmek suretiyle, sadece umumî hatları itibariyle, belirtebilirim. Zira Türkiyenin hususî şartları hakkında sarîh bir malûmatım yoktur. Bu suretle sizlerle sohbetimde bu mevzua ait sizden de yeni şeyler duymağı ümit ediyorum.

Demokratik devlet nizamlarındaki değişmeler, beni birinci dünya harbinden beri ve bilhassa İngiltere, Fransa ve Amerika gibi Batı dünyasına ait örneklerin, diğer devletlere ne dereceye kadar tatbik edilebilecekleri bakımından alâkadar etmişlerdir. Bu arada demokrasinin mahiyetinde bazı değişmeler cereyan ettiğini sadece şimdiye kadar parlamenter alanda an'ane sahibi bulunmayan memleketlerde değil, eski demokratik devlet nizamlarında da hissettim. Almanya için ilk sual şuydu. Acaba Weimar Anayasası ile meselâ, partilerin birbirlerini saydıkları ve devlet idaresinde yerlerini birbirlerine terketmeye hazır oldukları İngiliz tipi bir demokrasiye varabilir miyiz ? Biz buna muvaffak olamadık. Bunun gibi 1918 senesinden sonra demokratik-Parlamanter Anayasalar kabul etmiş olan hemen her Avrupa memleketinde de krizler kendini gösterdi.

Tetkiklerimin diğer bir sahası da Doğu Asya idi. O Doğu Asya-

(*) Marburg - Lahn Üniversitesi Emeritüs Profesör H. Herrfahrdt tarafından 21/12/1963'de Ankara Hukuk Fakültesinde verilen Konferans.

ki, orada Japonya, 19 uncu asırda kendi eski an'anesini (monarşi ve Aristokrasi) modern şekillerle (Parlamento) telif edebilmişti. Halbuki Çinde bütün bu tecrübeler muvaffakiyetsizlikle neticelenmişti. Fakat Sun - Yasten'in doktrini, iktisaden geri kalmış memleketlerde Demokrasinin peyderpey gelişmesi hususunda bir çözüm tarzı getiren yegâne ve nevi şahsına münhasır bir tecrübe teşkil ediyordu.

(Bu inkişaf, zamanında Freiherr von Stein'in Almanyada temsil ettiği fikir gibi, evvelâ mahalli idarelerde başlayacaktı). Son senelerde tetkiklerimi, batı memleketlerindeki devlet şekillerinin tatbik kabiliyeti meselesinin bilhassa ehemmiyet iktisap ettiği ve çok çeşitli neticeler verdiği Asya ve Afrikadaki yeni devletlere teşmil ettim.

Araştırmalarımın şimdide kadar elde ettiğim neticeleri kısaca şöyle hülâsa edebilirim : Parlamenter - Demokratik dediğimiz devlet şekilleri Amerika ve batı Avrupada umumiyetle 150 yıl evvel ortaya çıkmışlardır. Ekseri demokratik şekiller 1830 tarihinden beri mevcuttur ve insanların mutlakiyet ve monarşi devrinden sonra, daha fazla hürriyet ve keyfi müdahalelere karşı daha fazla himaye istedikleri burjuva cemiyeti devrinin çocuklarıdır. O zaman insanlar zannettiler ki, kanun vazı olarak monarkların yerine (Rousseau'nun (Volenté général dediği) millet iradesi geçerse bu gayelerine varmış olacaklardır. Fakat dünyanın görünüşü o zamandan beri kökten değişmiştir. Teknik ve endüstrinin inkişafından sonra iktisadî hayat ve cemiyet nizamı tamamen başkalaşmıştır. Halbuki Anayasalardaki tebeddül bu değişmelere ayak uyduramamışlardır. A. B. D'de bugün hâla esas itibariyle 1787 Anayasası mer'idir. Bittabi bu Anayasanın tesiri, bugün o günkü tesirinden farklıdır. Bu yüzden bugün Anayasa vesikası ve Anayasa gerçeği (realitesi) ayırımını yapıyoruz. Fakat yeni zamanın şartlarına uyma sükûnet içinde ve peyderpey gerçekleştiği için aradaki farkın şuuruna pek varamıyoruz. Bilhassa 1918 den sonra batı devlet nizamları numunesini, dıştan, yazılı Anayasalarla taklit etmek isteyen memleketlerde durum çok farklıdır. Buralarda bu yabancı modellerin resepsiyonu hemen hemen her yerde krizlere müncer olmuştur.

Acaba 1800 seneleri civarından beri meydana gelen sosyal değişmeler neerdir ve bunlar devlet hayatına ne gibi tesirler icra etmişlerdir ? Mutlak monarşiden çıkar çıkmaz, insanların üzerinde müttefik oldukları husus, daha fazla hürriyet istedikleri idi. Bu ba-

kımdan ve bu ölçüde bir halk iradesinden bahsedilebilirdi. Mammafi Avrupa'da o zaman, büyük toprakların ve hudutsuz imkânların memleketi olan Amerikadaki kadar hürriyete imkân yoktu. Fakat Amerikada dahi hürriyet isteğinin arkasından yavaş yavaş sosyal güvenlik isteği ve onunla müterafik olarak, devletin müdahale etmesi istekleri geldi (Statism, Expending State). Dünyanın her tarafında hattâ evvelâ bir memur mesleğinden çok kaçınan ve âmme işlerinin tercihan fahri memurlar yahut partiye mensup siyasiler tarafından yaptırıldığı (meselâ İngiliz Sulh hâkimi-the great Unpaid yahut Amerikadaki Spoils sistemi) İngiltere ve Amerikada dahi ihtisas esasına göre yetiştirilmiş bir memur sınıfına olan ihtiyaç belirdi.

Devletin vazifelerinin artması, fertlerin devletle olan münasebetlerini tamamen değiştirdi. Rousseau zamanında umumun menfaatine matuf bir millet iradesinden, bir müşterek iradede bahsedilebiliyordu. Fakat şimdi milletin muhtelif rükünlerinin arzu ve menfaatleri birbirinden çok uzaklaşmaktadır. Bunlardan bazıları serbest ticaret, bazıları koruyucu gümrükler istiyorlar. Küçük ve büyük işletmelerin vergiler, rekabet v.s. hususlarında değişik menfaatleri vardır. İşçiler ve fakir halk tabakaları devletin sosyal tedbirler almasını istemektedirler. Ona mukabil müteşebbisler, en iyi devlet politikasının, iyi bir iktisat politikası olduğu ve tam bir iktisadî hürriyetin umumun refahına en çabuk götüren yol olduğu görünüşünü savunmaktadırlar.

19 uncu asrın sonundan beri, milletin muhtelif zümreleri kendi hususî menfaatlerini temsil etmek üzere çok kuvvetli birlikler halinde teşkilâtlanmakta olup parlamentolar ve resmî merciler üzerinde tazyikler icra etmektedirler (Pressur groups). Böylece artık bir millet iradesi kalmamıştır, fakat devlet kudretinin karşısına çıkan muhtelif teşkilâtlar, güçler bulunmaktadır. Bu suretle Rousseau'nun demokrasisini inşa etmiş olduğu ve üzerine parlamentoların kurulmuş olduğu temeller yok olmuştur. Millet iradesinin tezahürüne yaramak üzere düşünülmüş olan ekseriyet kararları artık ikna kabiliyetlerini kaybetmişlerdir. Zira, bu kararların aleyhine tezahür ettiği ekaliyettekiler bu kararlarda kendilerine karşı olan menfaatlerin ifadesini görmekte ve kendilerini bunlara karşı teşkilâtlanmış birliklere mahsus vasıtalarla meselâ grevle koruyabilmektedirler. Artık ekseriyet prensibinin telif edici kuvveti kalmamıştır. Muhtelif halk tabakaları arasında muvazeneyi temin edi-

ci kuvvetlere, icabında sosyal ve iktisadî guruplar arasında hakem rolünü oynayabilecek umumun itimadına mazhar olmuş şahsiyetlere olan ihtiyaç gittikçe artmaktadır. Bugün demokratik memleketlerde de kararlar meclis ve hükümetlerde ekseriyet prensibine göre alınmakla beraber, arka plânda bambaşka kuvvetin tesirleri olduğu bilinmektedir. Parlamento ekseriyeti bilir ki, akaliyetin isteklerini de iyi kötü tatmin etmezse, sözünü geçiremez. Bilhassa dış politika hususunda bütün memleketin iradesine dayanmak mecburiyetinde olduğunu hisseder. Böylece gerçekte ekseriyet prensibinin yerine «tahkim usulü idare» diyebileceğimiz yeni bir prensip girmiştir. Burada şu suali sorabiliriz. Acaba demokrasi terimi hâlâ milletin kendi kendini idare etmesi karşılığında kullanılabilir mi, uygun bir terim midir? Bu terim hükümetin alacağı bütün tedbirlerin mümkün mertebe bütün halk tabakalarınca tasvip edilmesi gerektiği mânasına kullanıldığında uygundur. Fakat aslında idare eden milletin kendisi değil, halkı teşkil eden unsurların mühim bir kısmının itimadını kazanmak becerikliliğini göstermiş olan insanlardır. Amerikalılar buna da demokrasi derler, zira bu terim altında milletin müşterek hayatı için yerinde buldukları her şeyi, bilhassa ferdi hürriyetin en yükseğini ve keyfiliğin devlet idaresinde yeri olmamasını yani bizim Almanya'da Hukuk Devleti dediğimiz şeyi anlarlar. Fakat demokrasi terimi bütün bu kıymet hükümlerini müphem bir şekilde ifade edebilmektedir. Ekseriyetin iktidarı mânasına gelen demokrasi aslında belki de görünüşte bir ekseriyet olan o ekseriyetin, üzerinde rey üstünlüğüne sahip olduğu ekaliyeti zorlaması ve böylece hürriyetinden mahrum etmesi tehlikesini taşımaktadır. Şimdi devlet nizamının sosyal temellerinde 20. inci asırda meydana gelen bu değişmelerin, bugünün devletlerine nasıl tesir ettiğini gözden geçirelim. Bu bakımdan üç devlet gurubu ayırabiliriz :

Sıhhatli Demokrasiler :

Yani 19 uncu asırda inkişaf etmiş devlet nizamlarının değişmiş sosyal şartlara uydurabilenler. Yahut daha doğrusu şöyle dememiz lâzım. 19 uncu asrın şartlarına uygun olan Anayasalarını bilhassa müsait ahval ve şerait yüzünden yeni şartlara uydurarak inkitasız inkişafa devam eden, hâlâ sıhhatli demokrasiler. Bunlar herşeyden evvel İngiltere ve Amerikadır. Ona mukabil eskiden sağlam bir demokrasiye misal olarak verilen Fransa, De Gaulle ile yeni yollara girdiğinden, bu arada gösterilemez. Amerikada tazyik edici gurup-

ların büyük ehemmiyetine rağmen Demokrasinin Anayasaya uygun şekilleri mahfuz kalmıştır. Zira kadim an'aneye uygun olarak her iki parti de muayyen tazyik guruplarının tarafını tutmamış, bilâkis her ikisi de mümkün olduğu kadar geniş ölçüde ve çok sayıda menfaat gurubun tasvibine merkez olmaya çalışmışlardır. Seçim mücadelesi müsait hallerde, guruplar arasındaki ihtilâfları ortadan kaldırmak hususunda bir yarış halini almaktadır. Yani dış görünüşü itibariyle ekseriyet prensibi içinde âdilane bir şekilde ve tahkim yoluyla idare fikri hâkim bulunmaktadır. Parlamenter vasıtaların elvermediği daha güç meselelerde yeni yollar bulunmuştur. Meselâ Independent regularity Commissions şeklinde kanun koyma yoluyla pek başa çıkılmayacak gerginliklerde, her hadiseye göre âdil bir hal sureti bulmak üzere bilhassa muteber şahsiyetlerden komisyonlar teşkili gibi. Bunlardan meselâ Federal Trade Commission, trust ve inhisar meselelerini; Labor Relations Board iş ve tarif mukaveleler meselelerini halleder. Komün sahasında City manager denilen yeni müessese çok yaygın hale gelmektedir. Eğer bir şehir zor bir duruma düşerse, meselâ borca batarsa v.s. siyasi partiler hiç nazara alınmaksızın ekseriya iktisat alanından bir şahsiyet geniş selâhiyetlerle techiz edilmek suretiyle, yolundan çıkmış olan durumu düzene getirmekle vazifelendirilir.

İngilterede değişmeler bu derece açık değildir. Burada da seçim mücadelesinin hangi takımın umumun menfaatine daha çok hizmet edeceği hususunda bir spor mücadelesi, bir «fair play» olduğu telâkkisi gibi bir çok eski ve kısmen aristokratik an'aneler hala tesirlerini muhafaza etmektedirler. Krallık da, bilhassa Kral günlük politikaya müdahale etmediği için, partilere ihtilâflarının üstüne çıkmak ve umumun menfaatine hâdim olmak hususunda en azından manevî bir ikaz teşkil ettiğinden tesirli olmaktadır. Böylelikle muhtelif memleketlerde demokrasinin hususiyetleri ve inkişafı için mühim olan bir noktaya gelmiş oluyoruz. Bu nokta partilerin bünyeleri meselesidir. Amerikan ve İngiliz partilerini müsabaka partileri olarak tavsif edebiliriz. Bunlar eninde sonunda, müşterek bir gayenin elde edilmesi hususunda müsabakaya girmiş partilerdir. Halbuki Almanya için karakteristik olan «Dünya görüşü» yahut «Fikir ve telâkki» partileri diyebileceğimiz partiler böyle değildir. Bunlar sonradan pek açık olmayan yollarla, menfaat guruplarına bağlanmışlardır. Böyle menfaat guruplarına bağlı olan partiler üzerinde İngiliz sistemi bir parlamento hükûmeti kurulması çok güçtür. İngiliz parlamanterizmi için «hearing» ler yani parla-

mentonun ihtilâflı meselelerde parlamento dışındaki menfaat guruplarının mümessillerinin noktai nazarlarını bizzat dinleyebilmesi yetkisi karakteristiktir. Bu husus Parlamentonun kendisini gurup menfaatleri üzerinde tarafsız bir hâkem olarak hissetmesine yardım eder.

İngiltere ve Amerika için müşterek nokta, bu memleketlerde demokrasi öncesi an'anelerin canlı kalmış olması ve demokrasinin ekseriyet prensibinin halkın bir kısmının diğer bir kısmı tarafından ezilmesi hususunda kullanılmasına mani olmasıdır. Eski an'aneler, İskandinav memleketlerinde, Hollandada ve İsviçrede de başka şekiller altında canlı kalmışlardır.

Fakat acaba partilerinin bünyesinde bu eski an'aneler bulunmadığı halde demokrasi şekilleri yeni kabul etmiş memleketlerde, bu şekillerin akibeti ne olacaktır ? Amerikanın ve İngilterenin kendi demokrasilerini 20 inci asrın yeni sosyal şartlarına uydurabildikleri müsait şartların bulunmadığı memleketlerde milletin teşkilâtlanmış gruplara bölünmüş olduğu vakıası gözönüne alınırsa ancak iki imkân vardır : Ya gruplardan biri öbürünü zorla ezer ve âmme hayatına tek başına hâkim olur; yahut da her gruptan da müşterek itimada mazhar olmuş şahsiyetler devlet idaresine getirilir. Şu halde biz bugünün memleketlerinin devlet nizamlarını üçe ayırabiliriz. Şimdiye kadar anlatılan sıhhatli demokrasilerin, yani 19 uncu asırdan beri meriyette olan Anayasa şekillerine sahip milletlerin yanısıra evvelâ Totaliter dikta rejimleri diyebileceğimiz devletler (bugünün komünist devletleri) vardır. Nihayet üçüncü gruba nihaî bir devlet nizamını henüz bulamadıkları için «Arayan devletler» grubu diyebiliriz. Bu gruba Almanya, Türkiye, Japonya, Fransa ve Asya ve Afrikadaki yeni devletler, aynı zamanda Orta ve Güney Amerikanın iktisaden geri kalmış devletleri dahildir.

Şu halde bu üç grubun hususiyetlerini kısaca şöyle sıralayabiliriz : Birinci grup 19 uncu asırdan beri devam ede gelmekte olan devlet nizamlarıyla, sağlam demokrasilerdir. İkinci grup 20. asrın hasta devletleri, Totaliter dikta rejimleridir. Üçüncü grubun hususiyeti 20 inci asrın sağlam, sıhhatli devletine hâkim olması gereken şekilleri ve prensipleri aramakta olanlardan müteşekkil olmasıdır.

Bu üç grup içinde müessir olan şekillendirici kuvvetlere gelince : 1 inci grupta, seçimlerin ve karar alınmasının esası, hâlâ ekseriyet sistemidir. Fakat bu prensip gittikçe bir görünüşten ibaret

hale gelmektedir. Arka plânda ihtilâflarını kâh anlaşma yoluyla halleden, kâh iktidarın kararına bırakan teşkilâtlanmış grupların mücadelesi cereyan etmektedir. Totaliter dikta rejimlerindeki hususiyet, milletin kâhir ekseriyetini temsil ettiklerini iddia etmelerine rağmen (halk demokrasileri) aslında daima küçük bir ekseriyetin iktidarından ibaret olmalarıdır. Fakat bu ekseriyet içindeki kuvvete bakarak bunları «Öncü birlikler iktidarı» olarak tavsif edebiliriz (Lenin sınıf şuuruna varmış olan büyük şehir işçisini kendisi ezilen proleter sınıfın öncü birliği olarak proteler sınıfı kurtarma mücadelesine sokmak lâzım diyordu). Askerî hayattan alınmış olan bu tabirler komünist olsun, faşist veya nasyonal sosyalist olsun, bu yeni iktidar şeklinin, esas itibariyle birinci dünya harbinin tecrübelerine dayandığını ve ekseri savaş şekillerini siyasete tatbik ettiğini gösteriyor.

Arayan devletler grubu dediğimiz üçüncü grup, menfaat birliklerinin çoğulluğu karşısında, bu birlikler üstünde uzlaştırıcı kudret tesirini gösterecek tarafsız hakemler arzu etmektedir. Bu hususiyet onları diğerlerinden ayırır. Fakat bu şimdiye kadar ancak parça parça gerçekleşmiştir. Henüz böyle hakem idaresine benzer birşey müteaddit denemelere rağmen hiç bir yerde yazılı bir Anayasaya sokulmamıştır. Almanyada (Goerdeler-Kreisauer-Kreis'in Hitlerlere karşı direnme hareketlerinde ve bugün Endonezya, Pakistan ve Mısırda olduğu gibi). Belki de yazılı bir anayasadan vazgeçmek ve Almanyada Freiherr von Stein'in düşündüğü gibi, komünlerin istiklâlinden başlamak suretiyle devlet nizamının organik olarak yetişmesini meydana gelmesini sağlamak daha doğrudur. Bismark'ın plânında olduğu gibi, muhtar idareyi bugün sadece komünlere inhisar ettirmemek, fakat meselâ devletin zenaat üzerindeki mürakabesi gibi bazı hususları da üzerlerine vermek suretiyle meslekî teşekküllere teşmil etmek gerekir. Bu hallerde şu üç prensibe göre kurulmuş bir devlet nizamı meydana gelecektir.

1) Kendi içlerinde mütecanis olan ve içlerindeki gerginlikleri, bizzat kolayca yenebilecek durumda olan komün gibi, meslekî ve hatta kültürel ve sosyal teşekküllerde muhtar idare. Bunlar bilhassa hıristiyan cemiyet doktrininin talilik prensibine göre muktedir oldukları bütün vazifeleri üzerlerine alacaklar, böylece merkezî devletin yükünü hafifleteceklerdir.

2) Birlikte çalışma : Çalışma ortaklığı (kooperasyon) aralarında gerginlik olan teşekküller bilhassa işçi ve işveren birlikleri

müstahsil ve müstehlik birlikler kooperasyona gideceklerdir. Bunların vazife sahaları devletin müdahalesi gerekmeksizin ve bu arada diğer grupların menfaatlerini tehlikeye koymaksızın anlaşabilecekleri sahalara uzanabilir.

3) Muhtar idare yahut kooperasyon yoluyla başa çıkılamıyacak hususlarda devletin tahkim yoluyla idaresi.

Bugün arayan devletlerden çağü halen yeni yollara tevessül etmekten korkmakta, sadece hadiseler meydana çıktıkça devlet nizamlarına yeni unsurlar ilâve etmektedirler. Bir yazılı Anayasadan vazgeçilemez, mevcut Anayasasının da değiştirilmesi ancak hususî bir zaruret halinde mümkün addedilmelidir. Yoksa haklı olarak hukuk devleti temelinin kaybedilmesinden, dikta ve anarşiye düşülmesinden korkulabilir. Böylelikle bugün bütün arayan devletlerin bizim Bonn Anayasası gibi tipik 19 uncu asır Anayasalarıyla yaşamaları vakıası ile karşı karşıyayız.

Weimar Anayasası devrinin tecrübeleri, bize ancak 1923-24, 1930 gibi hususî kriz devirlerinde yazılı Anayasaya karşı yeni yollara tevessül olunabileceğini gösteriyor. O zaman da bir çok yeni plânlar hakkında münakaşa edildiği halde, bunlar Gerekeçi politikacılar tarafından hayalî yahut ütöpik oldukları ithamıyla bir kenara atılmışlardır. Sonradan krizler baş gösterince ve parlamentolar artık kendilerini güçlükleri alt edebilecek kaabiliyette görmemeğe başladıklarında, ortada kâfi derecede hazırlık yoktu ve emir mahiyetinde olan tedbirlerle (hususî selâhiyet kanunları, zaruret hali nizamnameleri vs.) iktifa etmek mecburiyeti doğmuştu. Bugün iktisadî refahımız sayesinde eski Anayasamızla pekâla idare edebileceğimizi zannediyorsak da, krizlere hazırlıklı olmamız ve ne zaman ve ne gibi şartlar altında gerçekleşeceğini bugünden kestiremememize rağmen 20 inci asrın sıhhatli devleti hakkında bir tasavvura malik olmamız gerektiğini bütün bu saydığımız tecrübeler bize gösteriyor. Problem bugün iktisadî ve içtimaî zaruretlerle karşı karşıya bulunan inkişaf etmemiş memleketler için iktisat mucizesini yaratmış olan Almanya için olduğundan daha da güçtür. Bunlara yeni devlet nizamlarını nasıl şekillendirecekleri hususunda umumî istikametler tayin etmek yahut reçeteler, formüller vermek mümkün değildir. Bu husus tarihi inkişaflarına, millî karakterlerine, iktisadî ve içtimaî şartlara göre tamamen değişebilir. Hali hazırda Asyanın ve Afrikanın iktisaden geri kalmış memleketlerinde dört noktai nazar etrafında münakaşa edilmektedir. Bu

noktai nazarlardan ikisi daha eski devirlerden kalmadır. Diğer ikisini ise Bandung konferansının senesi olan 1955 den beri görüyoruz. İlk iki eski fikirden birincisi bilhassa evvelce John Foster Dulles tarafından temsil olunmuştur. Bu fikre göre iktisaden geri kalmış memleketler kötülük ve iyilikten, yani dikta rejimi ve demokrasi-den birini ihtilâfa mahal vermeyecek şekilde seçmek mecburiyetindedirler. Opportünist sebeplerle diktaya verilecek her taviz, demokrasi-nin inkişafını köstekler. Bir defa mevcut olan dikta, devamlı rejim haline girer. İkinci eski fikrin mümessili ise meselâ Sun Yatsın idi. Burada da nihaî gaye, batı mânasında bir demokrasi-dir. Fakat bu demokrasi ancak ilk iki ön basamaktan sonra gerçekleşebilir. Bu ön basamaklardan biri bir skeri dikta, ikincisi ise eğitim idaresi denilen safhadır. Bugün de eğitim diktatörlüğü yahut inkişaf diktatörlüğü gibi tabirler pek revaçtadır. 1955 yılından itibaren Asyanın ve Afrikanın yeni devletlerinde, gayeleri batı usulü bir demokrasi olmayan, fakat kendi mazi ve an'anelerinden kendilerie has yeni şekiller yaratmak olan görüş tarzları ortaya çıkmaktadır. Bu görüşlerden birisi, demokrasi-nin batı dünyasında bile devlet şekillerinin en müttekâmili olarak telâkki edilmediğini ve meselâ De Gaulle'ün Fransada yeni yollara baş vurduğunu belirtmektedir. Diğer görüş tarzları ve bugün Asya ve Afrika memleketlerinde temsil edilen en mühimleri, kendi an'ane ve dinlerinin kendi cemiyet hayatları için Batı Hıristiyan dünyasına ait esaslardan daha sıhhatli temeller teşkil ettiğini savunmaktadırlar. Böylece zenciler cemiyet içinde ahenk hususunda daha kuvvetli bir anlayışa sahip olduklarını (negritude, Communocratie, Afrika sosyalizmi) ileri sürüyorlar. Bu yüzden Avrupalıların seçim mücadelesi, sınıf mücadelesi gibi fikirlerini kabul etmiyorlar. Bugün biz de Asya dinlerinde İslâmiyette, Budizmde ve Hinduizmde, sade kendi camiaları için değil, bütün dünya için daha sıhhatli bir cemiyet hayatı vadeden yeni cereyanlar görüyoruz. Bu cereyanlar, bugün bize de yabancı olmayan fikirlere temas ediyorlar.

Biz bugün yeni çağın sona erdiğinden bahsediyorsak, bunun mânası tabii ilimlerde, teknikteki ilerlememize rağmen bir şeyler kaybettiğimizdir. Bu kaybettiğimiz şey daha ortacağda içtimaî hayatta sıhhatli bir kuvvet olarak tesir göstermekteydi. Bugün bu kuvvet Asya ve Afrika milletlerinde hayatîyetini muhafaza etmektedir. Marburg din âlimi müteveffa Otto Rudolf muasırlaşma yüzünden mukaddesatla olan rabitamızı kaybetmiş olduğumuzu, hırıs-

tiyan dinî dışındaki dinlerden hakiki dindarlığı öğrenmemiz gerektiğini söylerdi.

Devlet nizamı ile ilgili meselemize gelince, Ortaçağda sıhhatli bir cemiyetin muhtelif unsurlardan meydana gelmesi icap ettiği, fakat bu muhtelif unsurların müşterek bir bağ dolayısıyla birbirine bağlanmaları gerektiği fikri daha kuvvetliydi. Ona mukabil Yeni çağ, aynı menfaatlere sahip olan insanları birleştirmek, sonra bu birlikleri cepheler halinde birbirleriyle çarpıştırmak temayülündedir. Burada eski Ortaçağ Hıristiyan fikirlerini hatırlatmak lâzımdır. Bu fikirler, hıristiyan olmayan milletlerin dünya görüşlerine modern tenevvür devri fikirlerinden daha yakındır. Demokrasinin üstüne kurulması gerektiği Rousseau'nun Volonté generale fikri'nin bir hayal olduğu anlaşıldıktan sonra, cemiyetin muhtelif uzuvlardan müteşekkil bir bünye olduğu, ve bir ailenin uzuvları gibi, bu farklılıktan dolayı birbirlerini karşılıklı olarak tamamladıkları ve birbirlerine muhtaç olduklarını hissettikleri bir dünya görüşüne varmamız lâzımdır. Vahdetdeki farklılık ve farklılık da vahdet.